

august 2020

Zelená zelenému zdaňovaniu¹

Marianna Bodáčzová, Martin Haluš a Ivan Haščič

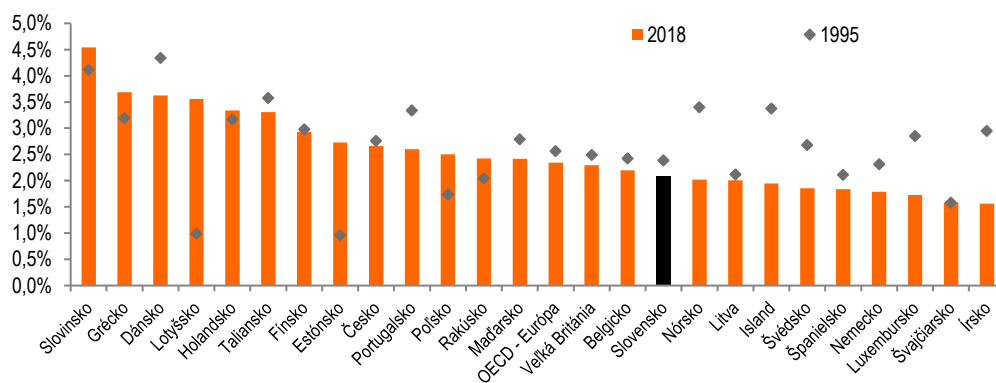
Trhové nástroje sa v životnom prostredí využívajú len v malej miere. Podiel daní súvisiacich so životným prostredím klesá a k výraznému presunu daňového zaťaženia z práce smerom k zeleným daniam nedošlo. Až 88% výnosov z environmentálnych daní bolo zo spotrebných daní z energetických nosičov, pričom ich sadzby nie sú diferencované podľa miery znečistenia. Poplatky za skládkovanie či znečisťovanie ovzdušia nedostatočne stimulujú k environmentálnemu pozitívnemu správaniu a podpora spaľovanie fosilných palív rastie. Pre ozelenie daňového systému by sa mala zohľadniť intenzita znečistenia, rozšíriť daňová báza o ďalšie činnosti znečisťujúce životné prostredie a odstrániť environmentálne škodlivé deformácie trhu. Pre zachovanie environmentálnej účinnosti trhových nástrojov sa musia jednotlivé daňové sadzby každoročne indexovať.

Napriek výrazným zlepšeniam kvality životného prostredia od roku 1990 sa pokrok v ostatných rokoch spomalil a Slovensko pravdepodobne nenaplní niektoré medzinárodné záväzky. Slovensko do roku 2020 nedosiahne cieľ EÚ o recyklácii minimálne 50 % komunálneho odpadu (v roku 2019 bolo recyklovaných 39 % odpadu). Krajina znížila emisie skleníkových plynov v roku 2018 v porovnaní s rokom 1990 o 41 %, najmä v dôsledku zatvorenia neefektívnych energeticky náročných výrobných zariadení počas prechodného obdobia a prijatia energeticky účinnejších technológií naprieč hospodárstvom. Emisie však od roku 2015 stagnovali a bez ďalších opatrení sa do roku 2030 ešte mierne zvýšia, najmä v odvetviach, ktoré nepatria do EU ETS². Okrem toho Slovenskej republike hrozí aj nesplnenie cieľov v oblasti obnoviteľnej energie či energetickej účinnosti.

Podiel environmentálnych daní klesá.

Podiel daní súvisiacich so životným prostredím má klesajúcu tendenciu a k výraznému presunu daňového zaťaženia z práce na environmentálne negatívne činnosti zatiaľ nedošlo. Po postupnom zvýšení v deväťdesiatych rokoch má podiel environmentálnych daní na HDP od roku 2006 klesajúcu tendenciu. Napriek odporúčaniam OECD či EÚ k výraznej zmene v našom daňovom systéme nedošlo. Dôvodom je nerealizovanie úprav na zvýšenie environmentálnych daní a poplatkov a chýbajúca indexácia daňových sadzieb. Podobným výzvam v daňovom systéme čelia aj iné krajiny OECD, len málo z nich zaznamenalo výraznejší nárast environmentálnych daní. Slovensko či Estónsko však naopak posilnili úlohu environmentálnych daní vo svojich systémoch. Ich podiel sa medzi rokmi 2000 a 2016 viac ako strojnásobil.

Prijmy z environmentálnych daní na Slovensku klesajú (ako % z HDP)

Zdroj: OECD

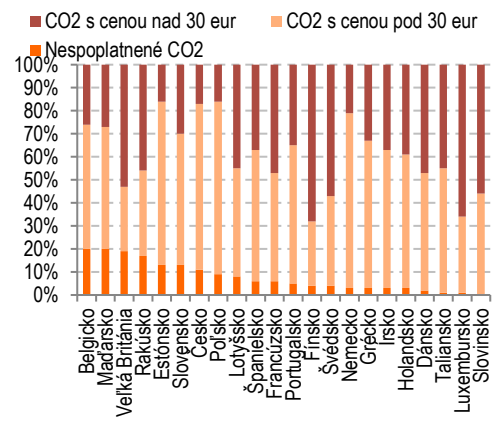
¹ Komentár bol vypracovaný na základe analýzy *Towards a green fiscal reform in the Slovak Republic* vypracovanej v spolupráci s OECD, ktorá je dostupná na stránke IEP v anglickom jazyku.

² Európsky systém obchodovania s kvótami

Vypustené emisie čelia nízkemu cenovému zaťaženiu.

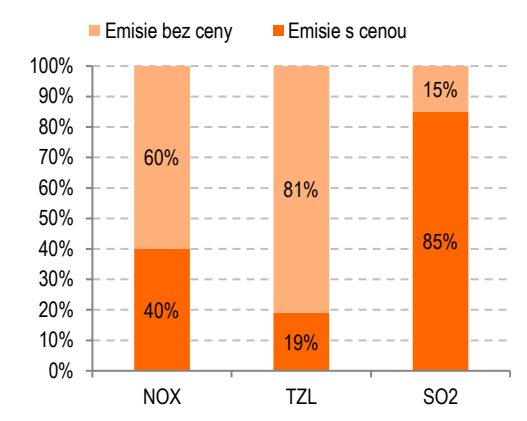
Väčšina emisií CO₂ a látok znečisťujúcich ovzdušie čelí nízkemu alebo žiadnemu cenovému signálu. V energetike malo len 30 % emisií CO₂ zo spaľovania fosílnych palív cenu vyššiu ako najnižší odhad nákladov spôsobeného znečistenia. Ďalších takmer 13 % CO₂ bolo emitovaných úplne bez spoplatnenia. Podobne to je aj pri látkach znečisťujúce ovzdušie, kde súčasná výška poplatkov pre stredné a veľké zdroje zodpovedá menej ako percentu odhadovaných škôd. SO₂ emitujú hlavne veľké zdroje znečistenia, čo znamená, že väčšina z týchto emisií je spoplatnená. Oxidy dusíka a prachové častice sú však spoplatnené v oveľa menšej miere. Na tieto látky sa vzťahujú hlavne zdaňovanie dopravných palív a čiastočne poplatky za znečisťovanie ovzdušia. Za viac ako 80 % emisií tuhých znečisťujúcich látok (TZL) však nenesie hlavný znečisťovateľ – domácnosti – žiadne náklady.

Takmer 13% emisií CO₂ zo spaľovania fosílnych palív ostáva bez ceny, rok 2015

Zdroj: OECD

Väčšina emisií TZL pochádza z domácností, ktoré za znečisťovanie nenesú žiadne náklady

Zdroj: OECD

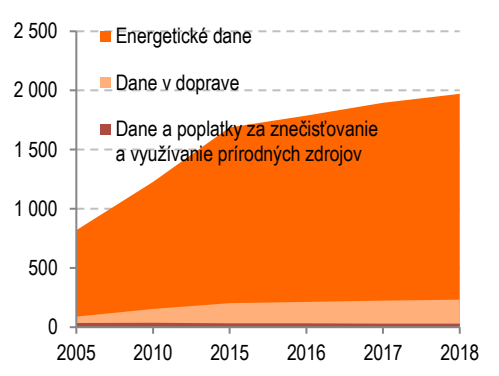
Daňové sadzby by sa mali každoročne prispôbovať cenovej hladine.

Pre zachovanie účinnosti environmentálnej politiky musia byť daňové sadzby každoročne prispôbované cenovej hladine. Keďže daňové sadzby sa zvyčajne viažu na základ dane definovaný vo fyzických jednotkách (napr. na tonu odpadu), reálne výnosy v dôsledku inflácie v priebehu času v skutočnosti klesajú. Iné typy daní, napríklad z príjmu či z pridanej hodnoty, nominálne rastú paralelne s mierou inflácie. Automatická indexácia tiež zabezpečuje transparentnosť a predvídateľnosť dlhodobého politického smerovania, čo zvyšuje kvalitu investičných rozhodnutí firiem a domácností.

Sadzby spotrebných daní by mali byť diferencované podľa obsahu CO₂.

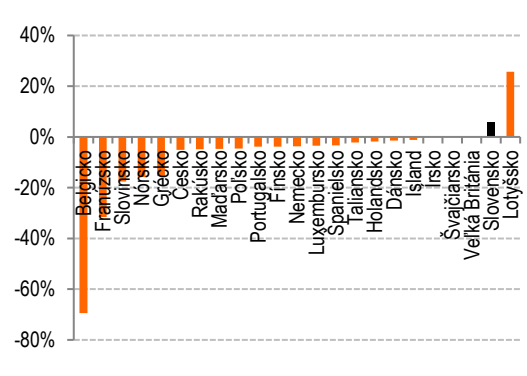
Sadzby spotrebných daní by mali zohľadňovať intenzitu znečistenia. Väčšina výnosov z environmentálnych daní bolo zo spotrebných daní z energetických nosičov (88%) a motorových olejov (11%), pričom ich daňové sadzby rozlišujú len druhy paliva ale nie intenzitu znečistenia. Takéto nastavenie je v rozpore s politikou zmeny klímy, ako aj ochrany ovzdušia. Zatiaľ čo daňová preferencia nafty oproti benzínu v krajinách OECD klesá, na Slovensku je tento trend opačný. Navyše štáty zavádzajú rôzne obmedzenia znižujúce používanie dieselových vozidiel pre zlepšenie kvality ovzdušia v mestách. Existuje teda riziko, že Slovensko spolu s inými krajinami s fiškálne výhodnou naftou môže slúžiť ako sekundárny trh pre staré vozidlá. Na zamedzenie takejto situácie je efektívnejším riešením nastaviť spotrebné dane a registračnú daň podľa obsahu uhlíka, resp. látok znečisťujúcich ovzdušie než dotovať zelené alternatívy. Zároveň je potrebné podporiť výstavbu infraštruktúry, ktorá uľahčí prechod na čistejšiu mobilitu.

Väčšina výnosov je zo spotrebných daní, pričom nezohľadňujú intenzitu znečistenia

Zdroj: OECD

Daňová preferencia nafty sa znižuje vo väčšine krajín

Zdroj: OECD

Zelená daňová reforma

Základom zelenej daňovej reformy je zvýšenie daní a poplatkov z činností, ktoré majú negatívny vplyv na životné prostredie a verejné zdravie (napr. výroba zhoršujúce kvalitu životného prostredia či tvorba odpadu). Daňové bremeno sa presunie smerom k environmentálnym daniam, čo motivuje k zelenšiemu správaniu. Keďže cena významne ovplyvňuje typ nakupovaných výrobkov a služieb aj úroveň dopytu po nich, navýšenie ceny znečisťujúcich činností môže viesť k výraznému zníženiu emisií skleníkových plynov.

Okrem nastavenia daní a poplatkov je potrebné odstrániť podpory a daňové výnimky, ktoré vyvolávajú negatívny tlak na životné prostredie a verejné zdravie. Pri optimálnom nastavení environmentálnych daní a zohľadnení celkových externých nákladov majú potenciál generovať výnosy, ktoré pomôžu k stabilizácii verejných financií. Pri súčasnom znižovaní daní zo spoločensky hodnotných aktivít (napr. tvorba zisku či príjmu) tak pôjde o fiškálne neutrálnu reformu.

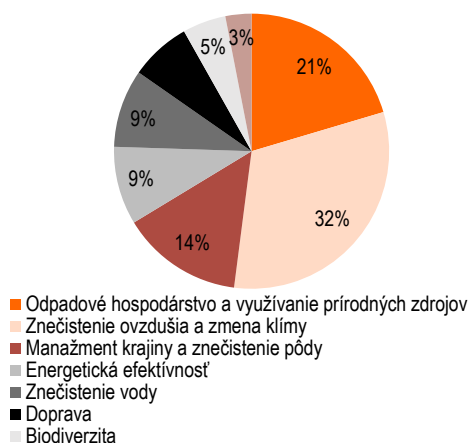
Neoddeliteľnou súčasťou takejto reformy by však malo byť prijímanie opatrení cielených na zmierňovanie možných sociálnych vplyvov.

Daňová báza by sa mala rozšíriť aj v iných oblastiach životného prostredia.

Environmentálne trhové nástroje by mali byť rozšírené aj do ďalších oblastí životného prostredia.

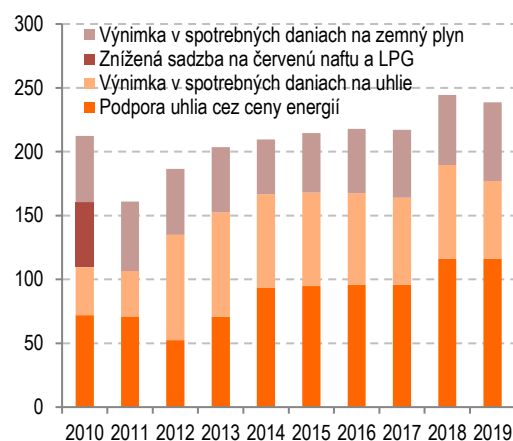
Väčšina existujúcich daní a poplatkov ovplyvňuje zmenu klímy a znečistenie ovzdušia. Ostatné oblasti ako tvorba odpadu, degradácia pôdy či využívanie prírodných zdrojov sú v súčasnosti bez efektívnych cenových signálov a na ich reguláciu sa preferujú skôr nástroje na základe povinností a zákazov. Hoci Slovensko správne zvýšilo poplatky za skládkovanie, na zníženie miery skládkovania na národný cieľ 25 % to **nebude stačiť**. Hoci podzemná voda by mala slúžiť predovšetkým ako zdroj pitnej vody, jej poplatková sadzba je nižšia ako pri odbere povrchovej vody, čo môže vytvoriť tlak na prechod z povrchových na podzemné zdroje aj pre priemyselné (komerčné) účely. V roku 2017 sa zaviedol poplatok za využívanie vody na zavlažovanie v poľnohospodárstve s cenou 0,001 eur za m³. Stanovená výška však len v minimálnej miere motivuje k efektívnemu využívaniu tohto vyčerpatelného zdroja. Na Slovensku chýba koherentný mix trhových nástrojov na zmierňovanie negatívnych vplyvov využívania pôdy či ekosystémov.

Väčšina trhových nástrojov vplyva na zmenu klímy a ochranu ovzdušia

Zdroj: OECD, PINE databáza

Podpora fosilných palív na Slovensku rastie (v mil. eur)

Zdroj: OECD

Environmentálne škodlivé dotácie je potrebné zrušiť

Súčasťou ozelenia trhových nástrojov by malo byť postupné rušenie environmentálne škodlivých dotácií a deformácií trhu.

Napriek čiastočnému posunu k výrobe energie z obnoviteľných zdrojov v posledných desaťročiach rastie na Slovensku podpora spotreby fosilných palív. Dôvodom je najmä zdvojnásobenie výkupnej tarifnej podpory pre domáci lignit v dôsledku zvýšených cien emisných povoleniek v systéme EÚ ETS. V roku 2019 bola podpora všetkých fosilných palív na úrovni 239 miliónov eur, pričom väčšina smerovala do uhlia. Hoci Slovensko urobilo ďalší pozitívny posun a ukončí podporu spaľovania domáceho uhlia od roku 2023, výnimky v daňovom systéme naďalej ostávajú. Tieto trhové deformácie navyše okrem odstraňovania motivácií k čistejšej výrobe predstavujú aj významnú záťaž pre verejný rozpočet.

Deformáciu nákladov a zhoršovanie motivácií k ochrane prírody a biodiverzity spôsobujú napríklad cenové dotácie v poľnohospodárstve, dopravnej infraštruktúry a nedostatok súdržnosti pri stanovovaní cien vodných a

energetických zdrojov či mestského rozvoja. V niekoľkých krajinách sa už uskutočnili reformy podpory škodlivej pre biodiverzitu. Napríklad [Švajčiarsko](#) zreformovalo svoje poľnohospodárske dotácie na naplnenie environmentálnych cieľov a úspešne začlenilo ochranu biodiverzity do poľnohospodárskej politiky. Vo [Francúzsku](#) sa rastúce obavy o ľudské zdravie a ekosystémy súvisiace s používaním pesticídov dôležitou hnacou silou zavádzania daní zo syntetických pesticídov.

Materiál prezentuje názory autorov a Inštitútu environmentálnej politiky (IEP), ktoré nemusia nutne odzrkadľovať oficiálne názory Ministerstva životného prostredia SR. Cieľom publikovania komentárov IEP je podnecovať a zlepšovať odbornú a verejnú diskusiu na aktuálne environmentálne témy. Citácie textu by sa preto mali odkazovať na IEP (a nie MŽP SR), ako autora týchto názorov.

Komentár neprešiel recenzným procesom Odborno-metodickej komisie (OMK).